

UOT 37.01

MİLLİ İDEOLOGİYA ŞAĞIRDLARIN AZƏRBAYCAN DÖVLƏTÇİLİYİNƏ SƏDAQƏT RUHUNDA TƏRBİYƏ VASİTƏSİ KİMİ

Türkan Adil qızı Rzazadə*Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı***ORCID:** 0009-0003-2697-7971**E-mail:** rzazadeturkan60@gmail.com*Açar sözlər:* milli, tarixi, dövlətçilik, tələbələr, vətənpərvərlik, təhsil*Ключевые слова:* национальный, исторический, государственность, студенты, патриотизм, образование*Key words:* national, historical, statehood, students, patriotism, education

“Azərbaycan milli ideologiyası tarixi dövrlərdən başlayaraq müasir dövrümüzdə qədər uzun bir yol keçmişdir. Bu ideologiya həm milli kimliyin qorunması, həm də müstəqil dövlətin möhkəmlənməsi üçün əsas ideya mənbəyi olmuşdur. Azərbaycan milli ideologiyası dövlətçilik ənənələrinin qorunması və inkişafında mühüm rol oynayır. Bu ideologiya gənc nəslin milli kimliyinin formalaşmasında, vətənə bağlılıq hissinin güclənməsində və dövlətin davamlılığının təmin edilməsində əsas göstəricilərindən biridir” (1, s. 24)

Milli ideologiyanın kökləri Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövrünə qədər uzanıb gedir. XX əsrin sonlarında müstəqilliyin bərpaı ilə ideologiyanın yenidən aktuallaşması, dövlətçilik prinsiplərinin təhsil sistemi vasitəsilə gənclərə aşılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan milli ideologiyasının formalaşması və gənc nəsə ötürülməsi prosesində təhsil sistemi xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Təhsil yalnız bilik verməklə kifayətlənməməli, həm də şagird və tələbələrin milli kimliyini, vətənpərvərlik hissinə və dövlətçiliyə sədaqətini formalaşdırən ideoloji mexanizm rolunu oynaymalıdır.

Burada əsas məqsəd təhsil və ideologiyanın qarşılıqlı əlaqəsini yaratmaqdan ibarətdir. Bu əlaqə aşağıdakı müddəalar əsasında təşkil oluna bilər.

Təhsil sistemi milli ideologiyanın daşıyıcısı kimi çıxış etməlidir

İdeologiya təhsilin məzmununda, dərsliklərdə, fənn proqramlarında və məktəbdənkənar fəaliyyətlərdə özünü göstərməlidir.

Təhsil sistemi milli ideologiyanın ötürülməsində ən mühüm sosial orqandır

Bu faktorlar Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanununda milli-mənəvi dəyərlərin qorunması və gənclərin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsi əsas prinsiplərdən biri kimi qeyd olunmuşdur.

Elmi baxımdan baxsaq, qeyd etməliyik ki, təhsil ideologiyasının sosial reproduksiyasıdır – yəni ideoloji dəyərlər bir nəsildən digərinə ötürülür.

“İdeologiyanın təhsildə rolu sosial elmlərdə geniş müzakirə olunan mövzular siyahısındadır. Təhsil yalnız bilik ötürmə prosesi deyil, həm də cəmiyyətin ideoloji dəyərlərin yeni nəsillərə ötürülməsi mexanizmidir. Bu baxımdan ideologiya təhsilin məzmununda, dərsliklərdə, fənn proqramlarında və məktəbdənkənar fəaliyyətlərdə özünü göstərməlidir” (1, s. 122)

Təhsil sosiologiyası ideologiyanı sosial nizamın qorunması və gənclərin cəmiyyətə inteq-

rasiyası üçün mühüm vasitə kimi meydana çıxır. İdeologiya vasitəsi ilə dövlət və ya cəmiyyət öz dəyərlərini, milli kimliyini və sosial davranış normalarını formalaşdırır.

Bir tərəfdən ideologiya təhsildə milli-mənəvi dəyərlərin qorunmasına xidmət edir. Digər tərəfdən, həddindən artıq ideoloji yüklənmə şagird və tələbələrin müstəqil düşüncə və tənqidi təhlil bacarıqlarını məhdudlaşdırır.

“Müasir pedaqoji nəzəriyyələr balanslı yanaşmanı mühüm hesab edir – yəni təhsil həm ideoloji dəyərləri ötürməli, həm də şagird və tələbələrdə azad düşüncə, tənqidi baxış və yaradıcılıq qabiliyyətini inkişaf etdirməlidir.

İdeologiya təhsilin ayrılmaz komponentidir və onun tamamilə neytral olması mümkün deyil.” (2, s. 51)

Bu baxımdan qeyd edilməlidir ki, ideologiyanın təhsildə mövcudluğu qaçılmazdır, lakin bu təsir balanslı şəkildə həyata keçirilməlidir. Təhsil sistemi həm milli-mənəvi dəyərləri qorumağa, həm də şagird və tələbələrin müstəqil düşüncə və global dünyagörüşünü formalaşdırmağa xidmət etməlidir. Milli ideologiya təhsilin əsas dayaqlarından biridir. O yuxarı sinif şagirdlərində dövlətçilik ənənələrinə hörmət, milli kimliyə bağlılıq və vətənpərvərlik hissini formalaşdırır. Təhsil sistemi vasitəsilə gənc nəsil dövlətin tarixi, müstəqilliyin əhəmiyyəti və milli dəyərlərin qorunması haqqında məlumatlara yiyələnmiş olurlar. Bu da onların dövlətə sədaqət hissini gücləndirmiş olur.

“Fəlsəfi baxımdan milli ideologiya fərdin “mən”-ini ümummilliyə “biz”-lə birləşdirir. Dövlətçilik ideyası insanın şəxsi maraqlarını ümumi dəyərlərlə uyğunlaşdıraraq vətəndaşın mənəvi borc hissini gücləndirmiş olur” (2, s. 152).

Bu, həm də milli varlığın davamlılığını təmin edən mənəvi bağlardan biridir.

“Azərbaycan dövlətçiliyinin tarixi – Şirvanşahlar dövləti, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (1918–1920), müstəqillik dövrü – yaxarı sinif şagirdlərinə dövlətçilik ənənələrinin davamlılığını göstərir. Bu ardıcılıq milli ideologiyanın təməlini təşkil edir və gənclərə dövlətə sədaqətin tarixi köklərini öyrədir.

Milli ideologiyanın təsiri ədəbiyyatda da öz əksini tapmışdır:

Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin: “*Bir kərə yüksələn bayraq bir daha enməz*” ifadəsi dövlətçiliyə sədaqətin simvoludur” (3, s. 47)

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə: “*Vətən mənim anamdır, mən onun övladıyam.*” fikri ilə milli ideologiyanın emosional təsir gücünü göstərmişdir

Şeyx Nizaminin “*Yurd sevgisi insanın vicdanında ən uca dəyərdir.*” ideyası vətənpərvərlik fəlsəfəsinin poetik ifadəsidir.

“Azərbaycan milli ideologiyasının şagirdlərdə dövlətçiliyə sədaqət və vətənpərvərlik ruhunun formalaşması prosesi sistemli şəkildə aparılmalıdır. Təhsil məzmununda tarixi faktlar, fəlsəfi dəyərlər və ədəbi nümunələr birləşərək gənc nəslin milli kimliyini möhkəmləndirməyə və dövlətin davamlılığını təmin edən vətəndaş mövqeyi formalaşdırmağa xidmət etməlidir” (4, s. 67).

Dövlətçiliyə sədaqət vətənpərvərlik hissənin güclü təsir formasıdır. Ədəbiyyat dərslərində bu qəbildən olan əsərlərlə tanışlıq şagirdlərin milli ideologiyasının formalaşmasına təsir göstərən amillərdəndir. Bu baxımdan xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin poeziyası çox səmərəli və önəmlidir.

Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığı yalnız lirik nümunələr yaratmaqla bitmir, onun yaradıcı-

lığında milli ideologiyanın formalaşdırıcı ideyalar öz əksini tapmışdır.

“Gülüstan” poemasında B. Vahabzadə ikiyə parçalanmış Azərbaycanın qəmgin taleyini poetik dillə təsvir etmişdir. Şairin səsləndirdiyi “Bir millət, iki dövlət” ideyası milli birliyin və dövlətçiliyə sdaqətin poetik ifadəsi olmaqla, insanların dillərində, düşüncələrində azadlığa bir çağırış şüarına çevrilmişdir. Bu poemanın öyrədilməsi və təbliği şagirdlərdə milli kimliyə bağlılıq və dövlətin bütövlüyünə inam hissini gücləndirməyə xidmət edir.

“**Ana dili**” şeirində Dövlətçiliyin əsas atributlarından olan ana dilin öyrənilməsinin vacibliyindən, ana dilinə olan sevgidən danışan B. Vahabzadə dilin milli varlığın və dövlətin mövcudluğunun təməl daşı olması amilini vurğulayır

“**Şəhidlər**” poeması hər birimiz üçün həm ağırlı, həm də qürur mənbəyidir. Ana Vətən, Dövlət uğrunda canını fəda edən minlərlə gəncimizin Şəhadət Zirvəsinə ucalan, unudulmaz xatirələrinə əbədi sevgi, hörmət və ehtiram mənbəyidir

Bu möhtəşəm poema gənc nəslin nümayəndələrinə fədakarlıq, şücaət, qəhrəmanlıq və fədakarlıq hisslərini aşılamağa xidmət edir.

Xəlil Rza Ulutürk Azərbaycan poeziyasında milli ideologiyanın ən güclü qarçılarından biri olmuşdur. Ulutürk poeziyasında vətənpərvərlik yalnız emosional hiss deyil, həm də fəlsəfi və siyasi çağırışdır.

“**Vətən**” şeiri – Ulutürk Vətəni müqəddəs dəyər kimi təsvir edir: “*Vətən mənim taleyimdir, mən onun yolçusuyam.*” Bu poetik nümunədə dövlətçiliyə bağlılıq insanın varlığının ayrılmaz hissəsi kimi çıxış edir.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin irsi Azərbaycan milli ideologiyasının formalaşmasında və təhsil sistemində dövlətçilik ideyalarının möhkəmlənməsində mühüm rol oynayır. Onun siyasi və ideoloji xətti milli kimliyin qorunması, müstəqilliyin möhkəmləndirilməsi və gənc nəslin dövlətə sdaqət ruhunda böyüməsinə yönəlmişdir.

“Heydər Əliyev cənabları, hesab edirdi ki, milli ideologiya təhsil məzmununa daxil edilməlidir. H. Əliyevin dövlətçilik tarixi, milli mübarizə ənənələri və müstəqillik ideyaları və onun irsinin geniş şəkildə tədqiq edilməsi bu ideyaların dərslərdə yer almasına gətirib çıxardı.” (5, s. 63)

Bu gün, müasir, müstəqil Azərbaycanın memarı hesab edilən Heydər Əliyev cənabları, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin irəli sürdüyü ideyaları və nailiyyətlərini, eyni zamanda Azərbaycanın müstəqillik dövründə əldə etdiyi nailiyyətlərini və milli dövlətçilik ənənələrini gənc nəsle ötürmək üçün təhsil sistemini ideoloji əsaslarla zənginləşdirdi.

Heydər Əliyevin çıxışlarında tez-tez vurğulanan fikirlər şagirdlərdə dövlətçilik ideyalarının möhkəmlənməsinə xidmət edir:

“*Müstəqillik bizim ən böyük sərvətimizdir, onu qorumaq hər birimizin borcudur.*” “*Azərbaycan xalqı öz dövlətçiliyini qorumaqla milli varlığını yaşadır.*”

Heydər Əliyev irsi milli ideologiyanın təhsil sistemindəki ən güclü dayaqlarından biridir. Onun ideoloji xətti şagirdlərdə dövlətçiliyə sdaqət, milli kimliyə bağlılıq və vətənpərvərlik ruhunun formalaşmasına xidmət edir. Beləliklə, Heydər Əliyev irsi gənc nəslin milli ideologiya ilə böyüməsini təmin edən strateji və mənəvi mənbədir.” (5, s. 164)

“**Mən fəxr edirəm ki, azərbaycanlıyam**” Heydər Əliyevin bu ifadəsi Azərbaycan milli ideologiyasının ən güclü şüarlarından birinə “Mən fəxr edirəm ki, azərbaycanlıyam” ifadəsi milli ideologiyanın fəlsəfi və mənəvi mahiyyətini özündə cəmləşdirir. O, şagirdlərdə milli kim-

liyə bağlılıq, dövlətçiliyə sədaqət və vətənpərvərlik hissini gücləndirən ideoloji şüar kimi səslənir” (6, s. 74).

Problemin aktuallığı. Müasir dövrdə mühüm və vacib olan problemlərdən biri milli ideologiyanın gənc nəsə çatdırılmasından ibarətdir. Milli ideologiya fikirlərinin gənc nəsə aşılması eyni zamanda dövlətin strateji xətlərdən biridir. Məhz bu baxımdan məqalədə qloballaşma, zəngin informasiya bolluğunda yuxarı sinif şagirdlərinin vətənpərvərlik hissələrini artırmaq və dövlətçiliyimizə sədaqət ruhunda tərbiyələndilirməsinin aktuallığını nəzərə alıb, müyyən mənbələrdən istifadə edərək, bu məqaləni hazır etdim.

Problemin elmi yeniliyi. Milli ideologiyanın təhsil sistemi vasitəsilə şagirdlərdə dövlətçilik ideyalarının formalaşmasına təsiri kompleks şəkildə araşdırılmışdır. Məqalədə yalnız dərslilər və fənn proqramları deyil, həm də məktəbdənkənar fəaliyyətlər, ədəbiyyat nümunələri, tarixi faktlar və fəlsəfi baxışların birgə təsiri nəzərdən keçirilmişdir. Belə yanaşma milli ideologiyanın təhsildəki rolunu daha geniş və sistemli şəkildə araşdırmağa imkan yaradır.

Problemin praktiki əhəmiyyəti və tətbiqi. Orta ümumtəhsil məktəbləri, lisey və kolleclərdə istifadə olunan dərslilər, xüsusi ilə ədəbiyyat və tarix fənnindən olan dərslilik və dərslərsəitlərində milli ideologiya, vətənpərvərlik, dövlətçilik ideyalarına sədaqəti əks etdirən mövzuların hazırlanması, dəyirmi stolların təşkil edilməsi, təqdim olunan mətnlər, poetik nümunələr, hekayə və esselərin məzmunu deyilən fikir və ideyalara uyğunlaşdırılmalıdır. Fənn proqramlarının ideoloji əsaslarla zənginləşdirilməsi, müəllimlərin metodik fəaliyyətində milli ideologiyanın tətbiqi nəzərdə tutulmuşdur. Vətənpərvərlik mövzulu tədbirlərin dövlətçilik ənənələri, şəhidlərimizin şanlı döyüş yolu adlı esse müsabiqəsinin təşkili, müzakirələrin aparılması bu sahədə müsbət nəticələr əldə etməyə şərait yaradır.

Ədəbiyyat

1. Əhmədov İ. *Azərbaycan milli ideologiyası və dövlətçilik*. Bakı: Elm, 2010. s. 220.
2. Məmmədov R. *Milli kimlik və ideologiya*. Bakı: Təhsil, 2015. s. 170.
3. Həsənov C. *Azərbaycan dövlətçiliyi tarix*. Bakı: Elm, 2008. s. 365.
4. Əliyeva S. *Təhsildə milli ideologiyanın rolu*. Bakı: Təhsil, 2018. s. 235.
5. Əbülfəz Quliyev. Məqalələr və tədqiqatlar. 2022. s. 370.
6. Sevinc Dadaşova. *Heydər Əliyev və ədəbi irsimiz*. 2023. s. 470.

T.A. Rzadə

Milli ideologiya şagirdlərin Azərbaycan dövlətçiliyinə sədaqət ruhunda tərbiyə vasitəsi kimi Xülasə

Azərbaycan milli ideologiyası şagirdlərdə dövlətçiliyə sədaqət və vətənpərvərlik ruhunun formalaşmasına mühüm təsir göstərir. Təhsil məzmununda tarixi faktlar, fəlsəfi dəyərlər və ədəbi nümunələr birləşərək gənc nəslin milli kimliyini möhkəmləndirir və dövlətin davamlılığını təmin edən vətəndaş mövqeyi formalaşdırmağa şərait yaradır.

Т.А.Рзаде**Национальная идеология как средство воспитания учащихся в духе преданности Азербайджанской государственности****Резюме**

Азербайджанская национальная идеология оказывает значительное влияние на формирование у школьников духа патриотизма и преданности государственности. Исторические факты, философские ценности и литературные примеры в образовательном процессе укрепляют национальную идентичность молодого поколения и формируют гражданскую позицию, обеспечивающую устойчивость государства.

T.A. Rzazadeh**National ideology as a means of educating students in the spirit of loyalty to Azerbaijanian statehood****Summary**

Azerbaijan's national ideology has a profound impact on shaping students' patriotism and loyalty to statehood. By integrating historical facts, philosophical values, and literary examples into education, it strengthens the national identity of the younger generation and fosters a civic stance that ensures the continuity of the state.

Redaksiyaya daxil olub: 22.04.2026